

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. д-р Йордан Атанасов Христосков, месторабота Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“, професионално направление 3.8. Икономика (Народно стопанство, стопанска история, регионална икономика) върху научните трудове за участие в конкурс за заемане на академичната длъжност професор, по професионално направление 3.8. Икономика (финанси, парично обръщение, кредит и застраховка – пенсионни фондове) обявен в ДВ бр. 55/19.07.2016 г. с кандидат доц. д-р Иванка Данева Гайдарджиева.

I. Изследователска дейност и резултати.

1. Оценка на монографичния труд, включваща оценка на научните и научно-приложните приноси на автора.

Монографичният труд „Капиталовото пенсионно осигуряване - нарастващ фактор за адекватността на пенсионната система“ (*№1 в от представения Списък с публикации след даване на научно звание „доцент“*), на доц.д-р Иванка Данева е в общ обем от 394 страници и се състои от предговор, три раздела, в които са обособени отделни глави, заключение, приложения и списък с използваните източници.

Монографията е теоретико-методологично изследване на една от водещите тенденции в иновациите на пенсионните системи - нарастващата значимост на капиталовите пенсионни фондове за постигането на по-висока адекватност на пенсиите.

Обобщено, научните и научно-приложните достойнства на монографичния труд на доц. д-р Иванка Данева могат да се изразят в следните няколко пункта:

- 1) **Актуалност** – трудът се появява в един критичен момент, когато три-стълбовия пенсионен модел на България е подложен на незаслужена критика и законодателни експерименти, довели до неговата ерозия и до недоверие в осигурителната система като цяло.
- 2) **Уникалност** – всички досегашни монографични изследвания акцентират върху характеристиките на пенсионния модел, реформирането на неговите параметри в резултат на застаряването и частни въпроси на капиталовите пенсионни фондове. Тук е налице цялостен поглед върху развитието на капиталовите пенсионни схеми в контекста на проблема с адекватността на пенсионните доходи от всички стълбове.
- 3) **Високо теоретично ниво, език и стил на изложението**, съчетани с обективен анализ на важни методологични въпроси и работещи предложения за тяхното решаване.
- 4) **Научна обективност и добросъвестност** – независимо, че авторката доскоро бе пряко ангажирана с управлението на пенсионни фондове от капиталов тип, в изложението няма и сянка от съмнение за прокарване на корпоративни интереси.
- 5) **Научно-методологична и практическа полезност** на монографията – книгата е изключително полезна както за изследователите на пенсионната система и нейните проблеми – учени, докторанти и студенти, така и за политици, администратори, надзорници и работещи в пенсионната индустрия.

В монографичното изследване на доц. д-р Иванка Данева се съдържат както приноси с теоретико-методологичен характер, така и приноси с практико-приложен характер.

А) Приноси с теоретико-методологичен характер

Основните теоретико-методологични направления на изследването в монографията включват взаимосвързани и предопределящи се тематични области: концепцията за иновации в пенсионните системи с оглед постигане на тяхната адекватност и устойчивост в динамична икономическа и демографска среда; нов подход към структурата на детерминантите на общия пенсионен доход, отразяващ спецификата на капиталовите пенсионни планове, продукти и услуги, а също така и индикаторите за оценяване и проектиране на адекватността им; провежданата инвестиционна политика и управлението на риска в контекста на съвременните измерения на финансовото посредничество на капиталовите пенсионни програми; регулаторните механизми за защита на бенефициентите в капиталовото осигуряване.

В по-конкретен план в монографията се открояват следните приноси с теоретико-методологичен характер:

- Анализирани са теоретичните основи на понятието „адекватност“ на пенсионната система и взаимовръзките му с останалите два компонента - сигурността и устойчивостта на пенсионната система. Въз основа на теоретични постановки и на приложни определения се стига до формулиране на същността и обхвата на адекватността на пенсионната система. Очертават се основните промени в пенсионните механизми, обусловени от макроикономически фактори.
- Изведени са подходите за оценка на адекватността на пенсионния доход и на свързаните с тях показатели. Въз основа на пълен преглед на прилаганите подходи е извършена систематизация на използваните показатели. Препоръчва се прилагането на по-обобщаващи индикатори, които са нетрадиционни, но са дали по-обективни резултати в други държави – пенсионно богатство и индекс на пенсионния риск.
- Характеристиките и спецификата на пенсионните планове, продукти и услуги са представени като необходима предпоставка за дефинирането на капиталовото осигуряване в структурата на детерминантите на пенсионния доход. Определя се значението на факторите, които обуславят ролята на капиталовите пенсионни планове – регулацията на достъпа, размерът и редовността на вноските (при DC схемите), натрупаните права (при DB схемите), нетната възвръщаемост, размерът на таксите и прилаганите данъчни преференции от държавата.
- Методологическите аспекти за измерване и оценка на риска имат иновативен характер, защото акцентират върху недостатъчно изследвани аспекти в пенсионното осигуряване като измерването на операционните рискове. Като логическо продължение на изследването е очертаването на изискванията и етапите при въвеждане на риск базирания надзор върху капиталовите пенсионни програми.
- Разграничени и характеризирани са групите пенсионен риск при капиталово осигуряване и са формулирани конкретни насоки за неговото ограничаване. Обобщени са добрите методологични практики за измерване и оценка на риска с акцент върху недостатъчно изследваните групи рискове. Цялостно е разработен проблема за операционните рискове в капиталовото пенсионно осигуряване, като се предлага дефиниция, характеризират се тяхната специфика, източници, проявления и се разглеждат нерешени въпроси при измерването им. Дадени са конкретни препоръки по отношение на методологическия подход и свързаните с него показатели и модели.

- Въз основа на изходното принципно положение, че постигането на адекватност предполага управление на рисковете, което за капиталовото осигуряване обхваща фазата на натрупване и фазата на изплащане се разглеждат различни форми на споделяне на риска – посредством гаранционни механизми и формите на плащания. Подробно са разработени методологическите въпроси, свързани с гарантираната възвращаемост – срока, за който се предоставя, периодът, за който се изчислява равнището на минималната възвращаемост, нейната форма – в номинално или реално изражение, фиксиран процент или плаваща база и други.

Б) Приноси с практико-приложен характер:

- Анализирани са проблемите и взаимовръзките между доброволното пенсионно осигуряване и корпоративната социална отговорност в съвременните условия. Специално място е отредено на финансовата грамотност за развитието на капиталовото осигуряване като предпоставка за информиран избор на индивидите.
- Анализирани са проблемните области на инвестициите и риска и се предлагат конкретни предложения за подобряване на нормативната уредба в България, отнасящи се до инвестиционното регулиране и измерването на риска. Практико-приложен характер имат методическите акценти при изграждане на конкретната инвестиционна политика на даден вид пенсионен фонд.
- Осъществен е критичен анализ на регулаторната практика в страните от ОИСР и в България на основата на широк преглед и систематизация на конкретните практики в отделни страни. На критичен анализ е подложена идеята на ЕЮРА (Европейския надзорен орган за застраховане и професионални пенсии) за създаване на обединен пазар на персонален универсален пенсионен продукт.
- Разкрити са проблемите на финансовото образование и грамотност на участниците в капиталовите пенсионни схеми и са обогатени съвременните виждания за потребността, обхвата и съдържанието на пенсионноосигурителната грамотност на населението в широк и конкретен план.

2. Оценка на приносите в останалите приложени публикации, направени след назначаването на академичната длъжност „доцент“.

За оценка са представени следните публикации в рецензирани научни издания: 5 научни студии (от № 6 до №10 от представения Списък с публикации след даване на научно звание „доцент“), с обща обем 147 страници; 4 научни статии (от № 11 до №14 от представения Списък с публикации след даване на научно звание „доцент“), с общ обем 40 страници; научни доклади (от № 15 до №25 от представения Списък с публикации след даване на научно звание „доцент“), с общ обем от 77 страници. От участие в национални и международни конференции, семинари и дискусии са представени 9 научни доклада, презентации и изказвания (нерецензирани). Две научни статии, една презентация и едно изказване на международна научна конференция са на английски език, а една научна статия е на руски език.

Представената научната продукция от студии, статии и доклади на кандидатката за „професор“ като заглавия и съдържание съответстват на обявения

конкурс и са посветени на актуални и значими за теорията и практиката проблеми на пенсионното осигуряване. Те надвишават значително допълнителното изискване на НБУ за поне 10 публикации в рецензирани научни издания или поне 10 участия на творчески форуми с предварителна селекция. Изпълнено е и изискването част от статиите да бъдат публикувани извън България на чужд език. За отбелязване е, че всички публикации на доц. д-р Иванка Данева са самостоятелни.

Малка част от отделни студии и научни статии, със съответното доразвитие и осъвременяване, се съдържат в монографичния труд, където са намерили своето систематично място и логическа завършеност в цялото. Този факт следва да се разглежда като доказателство за многогодишната последователна и системна работа на кандидата и нейната подготвеност по темата на конкурса (финанси, парично обръщение, кредит и застраховки – пенсионни фондове).

Научните приноси в студиите, статиите и научните доклади на доц. д-р Иванка Данева могат да се обобщят в следното:

А) Приноси с теоретико-методологичен характер:

- Приложен е иновативен подход за разграничаване на източниците на пенсионен доход според прилагания модел на пенсионна система и жизнения статус на населението. На основата на критичен преглед на прилаганите теоретико-методологични подходи и показатели за адекватност на пенсиите, са разгледани същността, съдържанието и разновидностите на индикаторите от групата „коэффициент на заместване“. Осъществен е емпиричен анализ на връзката коефициент на заместване/структура на източниците на пенсионен доход от отделните сегменти на пенсионната система. *(Публикация № 9)*.
- На основата на теоретико-методологически анализ на различните форми на споделяне на риска във фазите на натрупване и изплащане и икономическото въздействие на гаранциите е изведено аргументирано становище за подобряване на регулаторната рамка за въвеждане гарантиран на доход от инвестирането на пенсионните активи. *(Публикации № 6 и № 8)*.
- Дадено е определение на понятието „гарантиране на доходност“ като е откроена взаимовръзката на гаранциите с механизмите за ограничаването на инвестиционния риск. Теоретико-методологическите аспекти, в които се разглежда гарантирането на възвращаемостта в капиталовите пенсионни фондове на база дефинирани вноски, обхващат: основната цел; същност и съдържание на гаранционните механизми. *(Публикации № 6 и № 8)*
- Разработени са теоретико-методологични въпроси на риск базиран надзор върху капиталовите пенсионни фондове. Формулирана е дефиниция на риск базиран надзор при капиталовите схеми, очертани са неговите цели и обективните предпоставки за повишаване на неговата роля. *(Публикации № 10 и №14)*
- Разработени са въпросите за видовете пенсионни продукти на капиталовите пенсионни схеми от позициите на характеристиките на основните систематични рискове. Открити са предимства, недостатъци и приложимост на отделните форми на пенсионно плащане, в т.ч. регулаторни аспекти на плащанията на нововъзникващи и развиващи се пенсионноосигурителни пазари. Посочени са

ключови методологически проблеми при прилагане на комбинирани пенсионноосигурителни продукти. (Публикация № 7)

Б) Приноси с практико-приложен характер:

- Направен исторически преглед на пенсионната реформа в България в контекста на ролята на капиталовото осигуряване за подобряване на адекватността и устойчивостта на пенсионната система. На основата на статистически показатели са очертани тенденциите в развитието на капиталовите пенсионни фондове. Посочени са направления на нерешени регулаторни проблеми. (Публикация № 12)
- Изведени и анализирани са дългосрочните систематични рискове – инвестиционния риск и рискът от надживяване, които въздействат не само във фазата на натрупване, но и във фазата на изплащане от допълнителните пенсионни фондове. Систематизирани са прилаганите надзорни регулации, основани на риска, като са формулирани някои общи елементи на риск базирания надзор върху пенсионните фондове. Предлага се последователност от конкретни етапи с оглед ефективност при въвеждането на риск базирания надзор. (Публикации № 7, 10 и №14)
- На основата на международни сравнения е представен потенциала на доброволното пенсионно осигуряване за повишаване ефективността на механизмите на корпоративната социална отговорност. Посочена е пазарната идентичност на доброволното пенсионно осигуряване и са изведени ползите и ефектите за осигурените лица като участници със собствени средства и като бенефициенти и за работодателите - осигурители. При недостатъчното развитие на доброволното пенсионно осигуряване у нас, като елемент на доброто корпоративно управление, са посочени направления и конкретни мерки за неговото разширяване. (Публикация №11)
- Анализирани и обобщени са международния опит и конкретни практики за защита на осигурените лица в схемите с дефинирани вноски (при колебанията в доходността) чрез гарантиране на възвращаемостта на пенсионните фондове в България. Изследвани са методически въпроси чрез разглеждането на възможни характеристики на конкретна форма на гаранция и са посочени регулаторни решения или решения на равнище корпоративен мениджмънт. (Публикации № 6 и №8)
- Дадена е дефиниция за финансово образование и е разгледана взаимовръзката между финансово образование и финансова грамотност. Обоснована е обективната необходимост от подобряване на осигурителната грамотност при капиталовите схеми. Посочени са основните сфери, в които инвеститорите въз основа на своята информираност и финансови знания трябва да вземат добре информирани инвестиционни решения. (Публикация № 11)

3. Цитиране от други автори.

В приложения към документите за участие в конкурса Анализ на цитиране на публикациите с автор доц. д-р Иванка Данева са посочени 22 цитирания и 4 самоцитирания. Всички цитирания са в публикации в специализирана научна литература – годишници и издания на водещи университети (НБУ, УНСС, ИУ-Варна, ВУЗФ) и национални изследователски центрове - ИИИ – БАН. При прегледа

на конкретните случаи на позоваванията на монографичния труд и останалите публикации на кандидата се вижда, че те са от авторитетни български учени, работещи в научната област – предмет на конкурса за професор. Всичко това показва, че доц. д-р Иванка Данева е не само разпознаваема като автор в научната област, в която тя работи, но много от научните ѝ резултати се използват като аргументи за подкрепа при доказване на научни тези на други изследователи в областта на пенсионното осигуряване.

4. Оценка на резултатите от участие в изследователски проекти и приложение на получените резултати в практиката.

Доц. д-р Иванка Данева има участие в четири проекта, съфинансирани от Европейския социален фонд в рамките на оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“. Резултатите от участието ѝ в тези проекти са следните:

- Разработване на мултимедия учебник и рецензиране на учебници на преподаватели;
- Участие в проект „Студентски практики“ като академичен наставник;
- Участие в проект „Ново работно място“ – менторство над новоназначените младежи;
- Лектор в обученията, проведени през 2013 г. по проект „Ученически практики“ (първа и втора част).

Посочените резултати са намерили пряко приложение за подобряване на образователния процес и качеството на образователния продукт.

II. Учебна и преподавателска дейност.

1. Аудиторна и извънаудиторна заетост, работа в електронния обучителен модул "MOODLE – НБУ", осигуряване на студентски практики и стажове, работа със студенти и докторанти.

За периода 2010/2011 - 2015/2016 доц. д-р Иванка Данева има аудиторни - 1 554 часа /или приблизително 260 часа на година при норматив 180 часа/; извънаудиторни - 1 272 часа / или приблизително 210 часа годишно при норматив 60 часа/. Приведените данни показват, че тя е превишила значително нормативите за аудиторна и извънаудиторна заетост през реферирания период.

За целите на учебния процес доц. Иванка Данева е разработила на книжен и електронен носител следните учебници и учебни материали:

- учебник по аудиторен курс БП Финанси „Финанси на осигурителните дружества“ в книжен вид, издаден от НБУ през 2014 г.;
- учебник по аудиторни курсове по финанси „Въведение във финансите“, издаден от НБУ през 2012 г. (в съавторство с Р. Димитрова и др.);
- мултимедия учебник „Социално осигуряване“, електронна платформа „MOODLE – НБУ“, 2014 г.;
- учебник „Инвестиционна политика на пенсионните и здравноосигурителните фондове (теория и практика)“, ВУЗФ, С. 2010 г. стр. 250.

Изпълнението на изискванията за публикации на учебни материали в книжен и електронен вид и в електронния обучителен модул "MOODLE – НБУ" е над 100 процента. Всички учебници и учебни материали са свързани с професионалното направление на конкурса за професор „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховки – пенсионни фондове“. Те са на високо академично ниво, като същевременно съдържат задачи, примери и казуси от реалната практика, където доц. Данева има богат управленски опит.

Доц. Данева е била ръководител на общо 34 бакалавърски и магистърски тези за периода 2011/2012 – 2015/2016 учебни години и рецензент на 16. Под нейно научно

ръководство има една успешно защитена докторантура на тема „Изследване ефективността на пенсионно осигурителните дружества в България“ през месец май 2015 г. Към момента тя е научен ръководител на друг докторант по Докторска програма „Финанси“.

2. Работа с Еразъм-студенти

Доц. д-р Иванка Данева е работила с един чуждестранен студент по програма ЕРАЗЪМ през 2015 г.

3. Оценка от анкетите на студентите:

Средната оценка от студентите за удовлетвореността им от курсовете, които доц. Данева води е много добра - 4.46 (при максимална 5.0), съгласно информация от Центъра за качество и оценяване при НБУ.

III. Административна и обществена дейност.

1. Участие в колективни органи на управление на НБУ.

Доц. д-р Иванка Данева е член на Факултетния съвет на ДЕПО и член на съвета на департамент „Икономика“ от 2010 г. досега, както и член на Постоянната комисия по „Управление на проекти“ към ФДЕПО.

2. Обществена активност.

Доц. Данева е била член на организационни комитети на голям брой научни конференции и инициатор за организиране на публични дискусии и открити лекции. Участвала е с лекция в организирания междудепартаментен семинар в НБУ.

Оценка за високия академичен професионализъм на доц. Данева е включването ѝ като експерт в Постоянната комисия по Стопански науки и управление към НАОА. В това си качество тя е била член на Експертна група за програмна акредитация на докторска програма през 2016 г.

IV. Лични впечатления от кандидата (ако има такива).

Познавам доц. д-р Иванка Данева от края на 90-те години, когато ръководех работната група по разработването на новия пенсионен модел на България. При дискусиите и при разработването на философията, архитектурата и законодателството на този модел доц. Данева се проявяваше като човек с добър теоретичен потенциал и богат практически опит. Като колега във ВУЗФ тя се проявяваше като преподавател с висок професионализъм и с активно участие в научния живот на училището. В последните години контактите ми с доц. Данева са по повод различни научни прояви и работни групи, където доц. Данева се изявява като човек с богат практически опит в областите регулация на небанковия финансов сектор (капиталови пазари и допълнително пенсионно осигуряване), инвестиционна дейност, управление на капиталови пенсионни фондове.

V. Мнения, препоръки и бележки по дейността и постиженията на кандидата.

Към представените за рецензиране научни публикации на доц. Иванка Данева нямам принципи бележки и препоръки. Те са разработени на солидна теоретична основа, анализ на богат емпиричен материал и богат преподавателски и управленски опит. Съдържащите с в тях научни тези и практически препоръки са добре аргументирани и добре защитени.

Имам три препоръки към бъдещата научна, преподавателска и практическа дейност на Иванка Данева:

- 1) Да продължи да разширява теоретичните основи на основния обект на нейните изследвания – капиталовите пенсионни фондове;

- 2) Да продължи да разработва учебни програми в областта на небанковите финансови институции и тяхната регулация на национално и европейско ниво;
- 3) Да се включва в работни групи по усъвършенстването на законовите основи на небанковия финансов сектор и да съдейства максимално за повишаване на финансовата култура на младите хора у нас.

З а к л ю ч е н и е

Научните приноси в трудовете на доц. д-р Иванка Данева Гайдарджиева обобщено могат да се охарактеризират с ключови думи като систематизация, доизясняване на понятия, обогатяване на методология и знания, сравнителен анализ, разкриване на тенденции и проблеми, предлагане на решения с практическа насоченост в областта на капиталовите пенсионни фондове, оценката на инвестиционния риск и гарантираната доходност, държавната регулация.

Преподавателската дейност, подготвените учебни програми, учебници и учебни материали на доц. Данева са на високо академично ниво и с видим принос за повишаване ефективността на образователния процес и качеството на образователния продукт.

Като изхождам от посочените приносни моменти в представените за оценка и рецензиране публикации на доц. Данева, от участието ѝ в голям брой научно-изследователски проекти и експертизи и от богатия ѝ преподавателски опит с пълна убеденост давам положителна оценка за цялостната дейност на кандидатката. Нейната кандидатура отговаря напълно на изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за неговото прилагане, Допълнителните изисквания за развитие на академичния състав на НБУ за заемане на академичната длъжност „професор“ в НБУ.

На основание Глава трета, Раздел четвърти от Закона за развитие на академичния състав в Р. България,

П р е д л а г а м

на уважаемите членове на Научното жури по конкурса да предложат на Академичния съвет на НБУ доц. д-р Иванка Данева Гайдарджиева да бъде избрана за заемането на академичната длъжност „професор“ по професионално направление 3.8 Икономика (финанси, кредит, парично обръщение и застраховка – пенсионни фондове), научна област „Социални, стопански и правни науки“.

03.11.2016 г.

Изготвил рецензията:

/проф. д-р Йордан Христосков/